

Ten geleide

Cees van Leuven en Fred Schonewille

Peter Hoefnagels is niet meer. Hij overleed op 24 november 2011. Deze editie van *Gelukkig Getrouwd Gelukkig Gescheiden* is de eerste waar hij niet zelf meer een actuele bijdrage aan heeft kunnen leveren. Wij stonden voor de vraag: hoe gaan we met het erfgoed van Hoefnagels om? Waar en hoe brengen we vernieuwingen aan? We hebben er voor gekozen zo min mogelijk afbreuk te doen aan de originele schrijfwijze van Peter Hoefnagels, met name waar hij zijn ontdekkingsreis van het belang van mediation, door hem steevast aangeduid als ‘bemiddeling’, beschrijft. De scheidingsmelding, de seizoenen, het menselijke, zakelijke en juridische proces van scheiden: hier laten we Peter Hoefnagels vol en zonder enige beperking aan het woord.

Wij vullen aan. We hebben een praktijkdeel scheiden opgenomen, aansluitend aan de teksten van Hoefnagels. Dit praktijkdeel – hoofdstuk 14 – is bedoeld als een gids voor hen die geconfronteerd worden met een scheidingscrisis. Dat deel is van de hand van Cees van Leuven, evenals het nieuwe hoofdstuk 13 dat handelt over woon- en verblijfsarrangementen van kinderen na scheiding en de belangrijkste knelpunten die zich daarbij voor doen.

Fred Schonewille heeft de hoofdstukken 9 (*De inrichting van het mediationproces, partijautonomie en de juridische dimensie van een scheidingsmediation*), 10 (*Voorbeelden van mediations*), 11 (*Mediation, de gerechtelijke procedure en de Wet bevordering mediation*), 12 (*De schaduw van het recht*), geschreven, evenals hoofdstuk 15 (*Gelukkig getrouwd: een goed huwelijk begint met premarital mediation!*).

Dit laatste hoofdstuk beschrijft de nieuwe preventieve werkwijze van *premarital mediation* die erop is gericht dat aanstaande echtgenoten een stevige basis leggen voor een gelukkig huwelijk door in een aantal mediationgesprekken hun verwachtingen van het huwelijk en hun wensen en zorgen met elkaar te delen en gezamenlijk te komen tot een *Ehetyp* dat bij hen past en vervolgens huwelijkse voorwaarden op te stellen die daarvan de uitdrukking zijn. Met dit hoofdstuk krijgt het eerste gedeelte van de titel een concrete invulling, waarmee een wens van Peter Hoefnagels in vervulling gaat.

Door toevoeging van het praktijkdeel en de beschouwende hoofdstukken over mediation is *Gelukkig Getrouwd Gelukkig Gescheiden* weer helemaal actueel, terwijl de

kern van waar het bij een afscheid van een partnerrelatie om gaat, zo als Hoefnagels dat heeft ontdekt, in zijn oorspronkelijke vorm leesbaar blijft.

Het gevolg van deze keuze is ook dat de teksten van Hoefnagels, van Leuven en Schonewille elkaar opvolgen, hetgeen uiteraard de verschillen in stijl zichtbaar maakt.

Tenslotte zijn zaken die regelmatig, onder invloed van veranderende regelgeving, wijzigen, zo als de fiscale regels bij scheiden, uit het boek gehaald. Die zaken krijgen aandacht op websites, waarnaar in dit boek ook verwezen wordt. Het blijft voor een lezer die kennisneemt van een (rechts)regel of uitspraak van een rechter van belang zich omtrent de actueel voorliggende kwestie nader te laten informeren door een professioneel geschoolde scheidingsbegeleider: het in deze uitgave geschreven woord of op een website te vinden uitleg kan inmiddels achterhaald zijn.

We sluiten deze ‘ten geleide’ af met de woorden waarmee Jaap Glasz, in alle voorgaande edities zijn ten geleide afsloot:

Als het tot scheiding moet komen, is het de kunst om partijen en kinderen zo te begeleiden dat het verdriet, de pijn en de schade zo veel mogelijk worden beperkt. Mediation is daarvoor de adequate formule. Dit boek van Hoefnagels levert een substantiële bijdrage aan een vernieuwde echtscheidingskunde.

Utrecht, september 2018

Cees van Leuven en Fred Schonewille

Voorwoord

Met dit boek beoog ik mensen te informeren die gaan scheiden. We stellen hoge eisen aan de kwaliteit van onze relatie. Het wettelijk huwelijk heeft bovendien vèr-strekkende zakelijke en juridische gevolgen en mensen weten daar meestal weinig van. Nog minder kunnen we uit de voeten met scheiden. Eerst durven we de gedachte niet aan, daarna durven we het onze partner niet te zeggen. Ten slotte gaan velen in paniek uiteen, bang voor wat kan gaan gebeuren, met de kinderen, het huis, de financiën, de alimentatie, het pensioen. Men heeft de klok horen luiden, bij anderen, maar men weet niet waar de klepel hangt.

Trouwens, er hangen twee klepels: één van de emoties en de relatie, één van de zaken en het recht. Men denkt de emoties op te lossen via het recht. Maar dan lopen hij en zij een groot risico dat ze maanden later nog meer conflicten en problemen hebben dan ze tijdens het huwelijk al hadden.

Ik wil proberen de angst weg te nemen en het lijden te verkleinen door informatie te geven over emoties, zaken en recht. Zodat mensen die ooit samen trouwden, ook samen kunnen bespreken hoe ze uit elkaar gaan. Vaak komt er een derde aan tafel, een bemiddelaar of mediator, iemand die beiden informatie geeft over de emoties, over vastgelopen communicatie en over het familierecht en het fiscaal recht, over kinderen, huis, alimentatie en pensioen.

Scheiden is primair een confrontatie met jezelf en de ander. Deze confrontatie kan de weg vrijmaken naar zakelijke regelingen. Een bijzondere plaats neemt daarbij de fase van de scheidingsmelding in, waarin een van beide partners de ander meldt dat hij/zij wil scheiden. Het adieu. In mijn praktijk ontdekte ik dat de scheidingen die met veel conflicten gepaard gaan voor het overgrote deel gekenmerkt zijn door gebreken in de scheidingsmelding, het afscheid. Het non-adieu. Om deze gebreken te voorkomen besteed ik daaraan veel aandacht.

De methode van bemiddelen komt aan de orde. Daarin beschrijf ik het verloop van de bemiddeling vanaf het eerste gesprek tot en met de scheidingsovereenkomst, aan de hand van voorbeelden uit mijn bemiddelingspraktijk. Tijdens de bemiddeling komt tot uitdrukking de samenhang tussen het emotioneel, het zakelijk en het juridisch proces van scheiden.

Op grond van negenendertig jaren praktijk in het familierecht weet ik dat er veel onnodig leed berokkend wordt door verkeerd handelen in scheidingsprocedures,

door de verkeerde processtructuur waarin geëmotioneerde mensen tegen elkaar worden opgezet.

In de westerse wereld is men in het algemeen knap in het oplossen van technische vraagstukken, maar nogal dom in het oplossen van menselijke conflicten. Het oude scheidingsrecht is oorlogsrecht, maar het zou vredesrecht moeten zijn. Gelukkig zijn naar mijn ervaring mensen vaak wijzer dan de wet. Steeds vaker kiezen mensen en ook advocaten voor samen scheiden. Samen scheiden is een beproefde manier om tot vredesrecht te komen en daardoor een menselijke oplossing voor een omvangrijk sociaal probleem.

Als men dat zonder bemiddelaar zou kunnen, ontstaat een doe-het-zelfscheiding. Daarbij zal dit boek, zowel voor de psychologische als voor de juridische aspecten, behulpzaam kunnen zijn. Maar vanwege de emoties en de relationele problemen, en ook vanwege de technisch-juridische aspecten zal een deskundig bemiddelaar nogal eens noodzakelijk zijn.

Vorden, juni 2009

G.P. Hoefnagels

Inhoudsopgave

Ten geleide	VII
Voorwoord	IX
<i>Prof. dr. G.P. Hoefnagels</i>	
1. Partnerkeuze en huwelijk	I
1.1 Partnerkeuze	I
1.2 Huwelijk en scheidingskansen	4
1.3 Rol en carrière	5
1.4 Het huwelijk als rechtsinstituut	6
1.5 Een toets vóór het huwelijk	8
<i>Prof. dr. G.P. Hoefnagels</i>	
2. Het menselijk proces van scheiden	9
2.1 Het scheidingsproces in fasen	9
2.2 De toestand van duurzame ontwrichting	10
2.3 De scheidingsoverwegingstijd, de turbulente fase	11
2.4 De scheidingsmelding of het adieu	14
2.5 De ontdekking van de scheidingsmelding	19
2.6 De scheidingsaanvaardingstijd	20
2.7 Het scheidingsintermezzo	21
<i>Prof. dr. G.P. Hoefnagels</i>	
3. De kinderen en het scheidingsproces van de ouders	23
3.1 Kinderen en de scheidingsoverwegingstijd	23
3.2 De scheidingsmelding aan de kinderen	26
<i>Prof. dr. G.P. Hoefnagels</i>	
4. Separatie en de formele scheiding	29
4.1 De formele scheiding	31
4.2 Tweemaal de seizoenen	31
<i>Prof. dr. G.P. Hoefnagels</i>	
5. Scheidingsmediation	33
5.1 Voorgeschiedenis	33
5.2 De eerste bemiddeling	34

5.3	Beter scheiden door bemiddelen	35
5.4	Het ei van Columbus	35
5.5	Bezwaren tegen de twee-advocatenprocedure	36
5.6	Bemiddeling in het algemeen	37
5.7	Kenmerken	39
5.8	Vormen van bemiddeling, arbitrage en bindend advies	39
5.9	Conflictbehandeling	40
5.10	De motivatie tot bemiddeling	41
5.11	Fasen van het conflict	42
5.12	Enkele vuistregels voor conflictbehandeling	45
5.13	De bemiddelingsprocedure in fasen	46
<i>Prof. dr. G.P. Hoefnagels</i>		
6.	Het menselijk scheidingsproces (1)	47
6.1	Relatieonderzoek	47
6.2	Het veranderen van de communicatie	49
6.3	Van scheidingsmelding tot scheidingsbesluit	49
<i>Prof. dr. G.P. Hoefnagels</i>		
7.	De reparatie van een slechte scheiding	53
7.1	Een geval van conflictbehandeling	53
7.2	Hoe verloopt de scheidingsmelding? een praktisch advies	56
<i>Prof. dr. G.P. Hoefnagels</i>		
8.	Ouderschap en kinderen; de scheidingsmelding aan de kinderen	59
8.1	Het menselijk scheidingsproces	59
8.2	Het zakelijk proces van scheiden	62
8.3	Een ouderschapsplan	62
	Samenvatting in stellingen	65
<i>F. Schonewille</i>		
9.	De inrichting van het mediationproces, partijautonomie en de juridische dimensie van een scheidingsmediation	69
9.1	Opzet van dit hoofdstuk	69
9.2	Inleiding werkwijze scheidingsmediator	70
9.3	Partijautonomie, contractvrijheid en solidariteit	71
9.4	De zorgplicht van de scheidingsmediator	73
9.5	Inrichting mediationproces	76
9.6	Structuur scheidingsmediation	77
9.7	Juridische hoofdthema's echtscheiding	80
9.8	Rechtbankprocedure na een scheidingsmediation	88
9.9	Twee voorbeelden uit Nederlandse Mediation	89

<i>F. Schonewille</i>	
10. Voorbeelden van mediations	95
10.1 Inleiding	95
10.2 De bijzondere verhouding tussen het ouderschapsplan en het partneralimentatieplan	95
10.3 Een korte analyse van deze drie casus	99
10.4 Andere voorbeelden van scheidingsmediations uit de praktijk	102
10.5 Twee voorbeelden van een premarital mediation uit de praktijk	107
<i>F. Schonewille</i>	
11. Mediation, gerechtelijke procedure en Wet bevordering mediation	111
11.1 Mediation	111
11.2 De gerechtelijke procedure en de mediationmethode vergeleken	116
11.3 Wetgeving op het terrein van mediation: de Wet bevordering mediation	117
<i>F. Schonewille</i>	
12. De schaduw van het recht	123
12.1 Inleiding	123
12.2 Jurisprudentie: enkele recente gerechtelijke uitspraken	124
12.3 Enkele wetsartikelen	131
<i>C.A.R.M. van Leuven</i>	
13. Woon- en verblijfsarrangementen van kinderen na scheiding en de belangrijkste knelpunten die zich daarbij voor doen	133
13.1 De woonsituatie van het kind na scheiding	133
13.2 Een van de ouders wil gaan verhuizen	134
13.3 Contactverlies van het kind met een ouder na scheiding	139
<i>C.A.R.M. van Leuven</i>	
14. Praktijkdeel echtscheiding	143
14.1 Het scheidingsplan	143
14.2 Het menselijk proces van scheiden (1), de (ex-)partners	143
14.3 De communicatie tussen de (ex-)partners	145
14.4 Het menselijk proces van scheiden (2): de kinderen	147
14.5 Het zakelijk proces van scheiden, de kinderen	148
14.6 Het ouderschapsplan	150
14.7 Het zakelijk proces van scheiden	156
14.8 Indien de voortgang stagneert	156
14.9 Het juridisch proces	156
<i>C.A.R.M. van Leuven</i>	
15. Recente ontwikkelingen: naar een nieuwe scheidingsprocedure	157

<i>F. Schonewille</i>	
16. Gelukkig getrouwd: een goed huwelijk begint met <i>premarital mediation!</i>	161
16.1 Inleiding	161
16.2 Scheidingsmediation	162
16.3 Mediation en rechtspraak vergeleken	165
16.4 Preventieve mediation	166
16.5 Gebrek aan voorlichting	166
16.6 Premarital mediation	169
16.7 Ouderschapsplan en inkomensclausule als krachtlijnen	177
Literatuurlijst	189
Bijlage 1. Echtscheidingsconvenant	193
Bijlage 2. Echtscheidingscovenant	205
Bijlage 3. Huwelijkse voorwaarden	217
Bijlage 4. Wetteksten	229
Burgerlijk Wetboek Boek 1 Titel 5 Het huwelijk Geldend van 01-01-2018 t/m heden	229
Burgerlijk Wetboek Boek 1 Titel 5A. Het geregistreerd partnerschap Geldend van 01-01-2018 t/m heden	237
Burgerlijk Wetboek Boek 1 Titel 7. De wettelijke gemeenschap van goederen Geldend van 01-01-2018 t/m heden	239
Burgerlijk Wetboek Boek 1 Titel 8. Huwelijkse voorwaarden Geldend van 01-01-2018 t/m heden	245
Burgerlijk Wetboek Boek 3 Titel 7. Gemeenschap Geldend van 01-09-2017 t/m heden	251

1. Partnerkeuze en huwelijk

Prof. dr. G.P. Hoefnagels

1.1 Partnerkeuze

Er wordt vaker lichtvaardig gehuwd dan lichtvaardig gescheiden. Echtscheidingen zijn vaak te herleiden tot een onzorgvuldige partnerkeuze. Verliefdheid, ‘we houden van elkaar’, is een volstrekt onvoldoende argument om te huwen. De wettelijke organisatievorm die huwelijk heet vraagt heel wat meer dan het organiseren van wederzijdse verliefdheid. Het huwelijk heeft menselijke, zakelijke en juridische gevolgen. Verliefdheid, vooral de steeds terugkerende verliefdheid, als het kan tot in de ouderdom, is wel een inspiratiebron voor de kameraadschap die voorwaarde is voor de duurzame huwelijksrelatie. Maar er zijn verschillende soorten verliefdheden, ook pathologische.

Niet zelden huwt men uit eenzaamheid of vanwege de vlucht uit het ouderlijk huis.

‘Ik had ruzie met mijn ouders, de baan die ik had beviel me niet en toen leerde ik Henk kennen. Henk was leuker dan alles wat ik had. Twee maanden later gingen we trouwen. Mijn ouders maakten bezwaren, maar des te zekerder werd ik om met Henk door te gaan. Toen ik drie maanden later in verwachting was, wist ik al dat het fout zat. Maar ik zette door, ik wilde het beter doen dan mijn ouders.’

Verliefdheid is niet de enige graadmeter voor een gelukkige combinatie van samenleven. Er zijn pathologische verliefdheden, waarin angst, elkaar vasthouden en niet loslaten, laat staan elkaar vrijlaten, overgoten wordt met slagroomromantiek van ‘alles fijn en altijd samen’. Er zijn ook combinaties die altijd conflicten maken.

‘Toen ik reageerde op zijn contactadvertentie hadden we meteen aan de telefoon al ruzie over de plaats waar we elkaar zouden ontmoeten.

Maar nadat we elkaar een kwartier in de auto gesproken hadden, deden we ‘t samen op de achterbank. Daarna hadden we onenigheid omdat hij wel, ik geen kinderen wilde.’ Het kind kwam, het huwelijk duurde kort en na de scheiding maakten we ruzie over het omgangsrecht. ‘Als hij het kind kwam ophalen, gingen we ook altijd samen naar bed.’ Sex after divorce.

Met een minimum aan inzicht en reflectie of enige wijze raad van derden kunnen dergelijke huwelijken voorkomen worden.

Een vrouw na 24 jaar huwelijk: ‘Ik werd student, had het thuis nooit leuk gehad en was blij dat ik op kamers woonde. Na drie maanden ontmoette ik hem. Hij had ook weinig contact met andere studenten, daarom gingen we al gauw samenwonen. Ik

kan me niet herinneren verliefd op hem te zijn geweest. Maar toen we afgestudeerd waren gingen we huwen. Ik heb mijn best gedaan, maar ik geef niet om hem. Er is nooit iets veranderd tussen ons, behalve nu dan.’ De man: ‘We kregen twee kinderen, maar er is eigenlijk nooit iets tussen ons geweest. Ik heb een ambtelijke baan, kom om zes uur thuis en na het eten help ik de kinderen bij hun huiswerk als dat nodig is, anders ga ik boven op zolder met mijn spoorreinen spelen. Ik heb nu een lieve vrouw ontmoet, een Surinaamse, en ik begrijp niet dat mijn vrouw daar zo’n moeilijkheden over maakt. Ik ontdek voor het eerst van mijn leven dat je iets om een vrouw kunt geven.’

Inderdaad bestond hier niet zozeer het probleem van een pijnlijke scheiding als wel de moeilijkheid om de verloren jaren te aanvaarden waarin men gedaan had alsof men getrouwd was.

We moeten onderscheid maken tussen trouwen en huwen. *Trouwen* slaat op de relatie, *huwen* doe je op het stadhuis. Trouwen is het werkwoord van trouw. Trouw moet groeien. Het woord trouwen is verwant aan het gotische woord *trauan* dat te maken heeft met *boom*. Trouwen betekent dat de relatie wortels krijgt, takken, bladeren, bloemen en soms zelfs vruchten. Huwen doe je op het stadhuis, dat kan iedereen die voor een ambtenaar ‘ja’ zegt.

Diegenen voor wie de poort van het huwelijk gesloten is en die toch met een door de staatsoverheid gesanctioneerd pakket van wetten willen samenleven, kunnen sinds 1998 een geregistreerd partnerschap aangaan. De psychologische en de vermogensrechtelijke gevolgen zijn, ook bij scheiding, nagenoeg dezelfde. Wat de kinderen betreft verschillen de juridische gevolgen van die van het huwelijk. Als we van trouwen spreken, bedoelen we alle duurzaam bedoelde tweezaamheden, de vrije samenleving met duurzame trouw, een geregistreerd partnerschap of een huwelijk.

Meermalen klopt de combinatie van partners niet. Vooral in de diepere gevoelslagen, de affectieve behoeften, is een zekere *complementariteit van eigenschappen* gewenst. Ongelijk zijn. Om elkaar te kunnen aanvullen kan het nuttig zijn dat man en vrouw flink verschillen. ‘De oudste broer’ geeft vanzelfsprekende bescherming aan ‘het jongste zusje’, ‘de oudste zus’ aan ‘de jongere broer’. Zulke combinaties passen vaak beter dan wanneer man en vrouw beiden de jongste waren in het ouderlijk gezin. Het is niet raadzaam om hier recepten te geven, maar een zeker bewustzijn van dieper gelegen wederzijdse behoeften kan veel frustraties en een teleurstellend huwelijk voorkomen.

Vroeger in onze cultuur – en nu nog in andere culturen – zorgde de familie voor de partnerkeuze. Voorlichting over het huwelijk werd gegeven in ‘verloofdencursussen’. Nu doen de partners het zelf en daarbij zijn adviezen taboe. Zo er al adviezen gegeven worden, worden ze zoveel mogelijk afgeweerd. ‘Zulke dingen doe je zelf. Daarin kan een ander je geen raad geven.’ Ook op de scholen wordt er weinig of niets aan inzicht in de manieren van partnerwerving en partnerkeuze gedaan. Van partnerkeuze weet men doorgaans niets, van de huwelijksrelatie niet meer dan

men thuis zag. Over het huwelijk als menselijk, zakelijk en juridisch instituut weet men weinig.

De persoonlijke levensgeschiedenissen zijn nogal bepalend voor de geschiktheid voor het huwelijk zoals we dat nu kennen. Patronen uit het ouderlijk gezin herhalen zich nogal eens in huwelijk en gezin van de partners. Vroegere ervaringen, aangename en onaangename, gezinsgewoontes en -gebruiken, pathologieën en jeugdtrauma's worden in het huwelijk meegenomen. In tijden van crisis, zoals bij scheiding, worden zij weer zichtbaar.

Je op je gemak voelen bij je aanstaande schoonouders, een zekere affiniteit ten opzichte van hen, is een goed checkpoint bij de partnerkeuze. Minimaal moet men de schoonouders respecteren, anders heeft het huwelijk weinig kans van slagen. Ook al ziet men de schoonouders weinig, een aantal van hun eigenaardigheden en gezinspatronen liggen in de partner vast. Ertegen vechten helpt niet, aanvaarden werkt beter. In mijn scheidingspraktijk zag ik vaak dat de schoonouders niet of slecht werden geaccepteerd. Men aanvaardde 'het nest' niet waaruit de partner kwam en dat impliceert een levensgrote scheidingskans. Niet iedereen is geschikt, toegerust en getalenteerd voor duurzame trouw, zeker niet voor de nogal vaste vorm die het huwelijk in de westerse samenleving heeft gekregen. Er bestaat langzamerhand minder sociale druk om te trouwen dan enkele tientallen jaren geleden; er bestaat geen sociale druk om vrijgezel te blijven. In mijn praktijk zag ik vrouwen die getrouwd waren met 'vrijgezellen', ook als zij samen kinderen kregen. Zij zorgde voor 'binnenshuis', hij ging naar 'buiten'. De vrouw werd een soort van *ongehuwde moeder in het huwelijk*. Dat paste doorgaans slecht in de huwelijksvorm van de tweede helft van de twintigste eeuw.

In de laatste tien jaar van de twintigste eeuw zien we zelfs de overheid een zekere druk uitoefenen op vrouwen om deel te nemen aan het arbeidsproces, ook als er jonge kinderen zijn. Er was zelfs een staatssecretaris die vrouwen die gestudeerd hadden strafrechtelijk wilde beboeten, als zij voor hun kinderen gingen zorgen in plaats van een baan te zoeken. Dat is gelukkig niet doorgegaan, maar daarvoor in de plaats mag deze staatssecretaris subsidies geven aan mensen die voor de kinderen van 'werkende ouders' zorgen. Het blijft zonder meer gevaarlijk voor de gezinsverhoudingen als de overheid zich met deze gezinsverhoudingen gaat bemoeien. Als het kinderbescherming betreft ligt dat natuurlijk anders.

In moderne huwelijken zag ik ook vrouwen die 'vrijgezel' bleven. Ze kregen in dat huwelijk wel kinderen, maar die hadden evengoed van een andere man kunnen zijn. De vrijgezellenhuwelijken, van welke kant ook ontstaan, van de man of de vrouw, leveren in deze tijd een grote scheidingskans. Als een van de partners een relatie van een zekere kwaliteit wenst – en dat wil men meestal –, dan wordt het huwelijk met de zojuist omschreven 'vrijgezel' of 'vrijgezellin' onhoudbaar. Hoe dan ook, over de talenten en de geschiktheid voor het huwelijk wordt nauwelijks nagedacht alvorens te huwen. Die onbedachtzaamheid levert vroeg of laat nogal eens duurzame ontwrichtingen op. Slechts weinigen vinden huwelijksvormen waarin ook 'vrijzellerskarakters' een plaats krijgen.

1.2 Huwelijk en scheidingskansen

Er zijn partnerselecties met een grote en met een kleine scheidingskans (C. de Hoog; 1982). Uit internationale onderzoeken is de volgende tweedeling te maken.

Grote scheidingskansen

- verschillende culturele achtergronden (heterogamie)
- kennismakingstijd korter dan twee jaar
- op jonge leeftijd trouwen (jonger dan 23 jaar)
- verschillende opvattingen over taak binnen het huwelijk
- disharmonisch huwelijk ouders
- geen goedkeuring voor het huwelijk door familie en vrienden
- geestelijke ongezondheid
- hoge (romantische) verwachtingen

Kleine scheidingskansen

- dezelfde culturele achtergrond (homogamie)
- kennismakingstijd langer dan twee jaar
- niet op jonge leeftijd trouwen (ouder dan 23 jaar)
- dezelfde opvattingen over taak binnen het huwelijk
- harmonisch huwelijk ouders
- goedkeuring voor het huwelijk door familie en vrienden
- geestelijke gezondheid
- andere (dan romantische) verwachtingen

Men trouwt vaak in eigen milieu of kring. Dan spreken we van homogamie. De Amerikaanse gezinssocioloog William Goode zei mij eens: ‘One marries in his own countryclub.’ De culturele achtergrond wordt onder meer bepaald door sociale klasse, opleiding en levensbeschouwing. In Nederland heeft de godsdienst lange tijd een doorslaggevende rol gespeeld in de partnerselectie. ‘Twee geloven op één kussen, daar slaapt de duivel tussen.’ Door de verschillende geloven speelden vooral de verschillen in culturele achtergrond een rol. Dan spreken we van heterogamie: de normen en verwachtingen in het dagelijks leven zijn verschillend. Onder homogamie verstaat men trouwen in *eigen milieu*. In een onderzoek van de gezinssocioloog Kooy komt naar voren dat huwelijken in eigen milieu minder frequent door scheiden ontbonden worden dan heterogame huwelijken (G.A. Kooy, 1984). In hetzelfde onderzoek wordt overigens geconstateerd dat er nauwelijks verschil in *kwaliteit* is tussen homogame en heterogame huwelijken. (Zie in de literatuur achter in dit boek ook: Wilfred Uunk, *Who marries whom?* (1996) en Jeroen Smits, *Trouwpatronen en sociale openheid. Opleidingshomogamie in een zestigtal landen*. Een hogere huwelijksleeftijd gaat samen met een grotere kans om getrouwd te zijn met iemand uit dezelfde opleidingsgroep, aldus Wilma Smeenk in haar proefschrift over kansen op de huwelijksmarkt.) In 1993 werden ruim 11.000 huwelijken tussen verschillende nationaliteiten gesloten, dat is bijna 13% van de in dat jaar gesloten huwelijken (CBS, 1993). Een Surinaamse bruid en een Antilliaanse bruidegom met een Nederlands paspoort werden niet meegeteld. Van de toen 275.000 Surinamers in Nederland – de op één na grootste groep allochtonen na de Indonesiërs – had 10% een blanke partner. De creolen onder hen gaan sneller een verbintenis aan met Nederlanders. Van de Antillianen zijn geen getallen bekend, omdat zij Nederlander

zijn, maar bij Antillianen komt een gemengd gekleurd huwelijk veelvuldig voor. Overigens schatte het Centraal Bureau voor Statistiek in 1995 de scheidingskans voor de gemengd gekleurde huwelijken op 50%.

Kooy meet de kwaliteit van een huwelijk naar de kwaliteit van de *communicatie* tussen de partners. Hoe komt het dan dat heterogame huwelijken vaker door echtscheiding ontbonden worden dan homogame? Kooy verklaart dit uit het feit dat de sociale controle bij homogamie groter is dan bij heterogamie. Ouders, grootouders en vrienden ondersteunen zo'n huwelijk. In ieder geval bestaat er onder Nederlanders nog steeds een tendens naar homogamie, maar minder dan vroeger.

Ook blijkt uit Kooy's onderzoek dat er in Nederland iets meer tamelijk goede dan tamelijk slechte huwelijken zijn en weinig zeer goede huwelijken.

Gezien de langdurige adolescentie in onze streken, zal huwen op jeugdige leeftijd, vóór het drieëntwintigste jaar, bij ons een grotere scheidingskans inhouden. Het voorhuwelijkse samenwonen zal aan de intensiteit van de kennismaking ten goede komen.

1.3 Rol en carrière

De verwachtingen van man en vrouw over elkaars rol en taak in de organisatie die het huwelijk is, hebben nu een nog grotere betekenis dan vroeger. De rollen veranderen en de verwachtingen over elkaars rol moeten telkens door afspraken tussen de echtgenoten worden bijgesteld. De *communicatie* tussen de partners is dan ook een kernelement van de kwaliteit van het huwelijk. Overigens vindt communicatie zowel non-verbaal als verbaal plaats.

Vaker dan voorheen komen tegenwoordig echtparen op spreekuur bij wie het huwelijk met de doelstelling 'ieder een eigen carrière buitenshuis' niet lukte, meestal nadat men kinderen kreeg.

De man: 'We hadden het goed besproken vóór we trouwden; allebei een gelijke taak in het huishouden, niet meer dan vier dagen buitenshuis werken en natuurlijk een gelijk aandeel in de opvoeding van de kinderen. Het klinkt mooi, maar in de werkelijkheid kwamen we aan elkaar te kort.' De vrouw: 'Ik heb keihard moeten werken, omdat er tegenslagen overwonnen moesten worden in het bedrijf. Met een strak schema en een stevige planning lukte het ook wel, maar ik vond dat Leo veel te weinig met mij samen deed. Na het tweede kind merkte ik dat ik geen hoofdklasse tennis meer kon spelen en ik stopte met tennissen. Leo ging ermee door, zodat we elkaar steeds minder zagen.'

Er bestonden bij deze jonge mensen hoge verwachtingen van het huwelijk en van de eigen ontwikkeling en carrière. Die verwachtingen golden vooral voor prestaties en uiterlijkheden. Te laat ontdekten zij dat 'de ziel' tekort kwam. Uitgebleven affectie en teleurstelling holden langzaam maar zeker het samenzijn uit. De relatie ver-

pulverde in de rijkdom. De komst van de kinderen en de aandacht voor de kinderen stelden de ontdekking van het huwelijkseinde nog even uit.

Uit het onderzoek van Kooy blijkt ook dat de kwaliteit van het ouderlijk huwelijk bepalend is voor de kwaliteit van het huwelijk van de kinderen en dat de geestelijke gezondheid en ongezondheid (neurotisering) van één of beide partners van significante invloed zijn op de kwaliteit van het huwelijk. Het disharmonisch huwelijk van de ouders is voor weinig mensen reden om niet te trouwen. Toch vertonen disharmonie en scheiden een zekere 'erfelijkheid'. Het voorbeeld van de ouders schrikt niet af, maar werkt uitdagend: wij gaan het beter doen.

De wenselijkheid van de instemming van familie en vrienden met het huwelijk is in strijd met de praktijk van de individualistische partnerkeuze. Toch blijkt die instemming van veel betekenis te zijn. Juist in de romantische verliefdheidsperiode kan het oordeel van meelevende derden van veel betekenis zijn. Zij oordelen meelevend, maar op enige afstand en met gevoel voor relativiteit. Er bestaat in de moderne westerse wereld echter een zeker taboe op het oordeel over de partnerkeuze. Familie en vrienden zijn zeer terughoudend om een negatief oordeel prijs te geven. Trouwens, alle contra-indicaties worden door verliefde partners doorgaans weggevoerd op grond van romantische verwachtingen. 'Ach, voor ons geldt dat niet, wij houden toch van elkaar.' Verliefdheid maakt immuun voor adviezen van derden. Ook voor adviezen over het huwelijk als wettelijk instituut. Zelfs goede vrienden durven vaak niet te waarschuwen tegen verkeerde partnerkeuze. Als ouders waarschuwen, ontstaat er nogal eens verwijdering tussen ouders en kind en dat werkt de gewraakte partnerkeuze in de hand.

1.4 Het huwelijk als rechtsinstituut

Trouwen doe je elkaar. Huwen doe je op het stadhuis. Er wordt lichtvaardig gehuwd. Het stadhuis huwelijk is een uniform pakket met een grenzeloos aantal wettelijke regels die geen bruidspaar kan kennen. Zelfs de overheid doet geen moeite over het wettelijk huwelijk enige voorlichting te geven. Men zegt 'ja' tegen onbekende wetten van heden en toekomst. Men tekent voor de grillen van de staat. De staat stopt allerlei wetten in de echtverbintenis, ook wetten die we niet kennen. Tijdens het huwelijk wordt men verrast door fiscale en sociale wetten. En wat te denken van de huwelijksvoorwaarden met lastige inkomensbegrippen en verrekenclausules? Een zeer klein aantal gehuwden probeert de door hen bij de akte van huwelijksvoorwaarden vastgestelde verdeling van inkomens en huishoudgeld jaarlijks uit te rekenen en te verrekenen. Maar de meesten laten het maar zo. Bij de scheiding was dan onzeker wat de uitkomst van het verrekenbeding moest zijn. Ook bij de notaris weet men voor het huwelijk zelden wat men tekent. 'Ach, wat hindert het, we houden van elkaar.'

Pas bij de scheiding trekt het huwelijk zijn sluier af. De gevolgen van echtscheiding zijn rechtsgevolgen van het huwelijk. Als men huwt is de kans op scheiding groter dan 30%. Wie verliefd is, ziet zich niet in deze statistiek vallen.

Vrouw, veertig jaar, juriste: 'Door deze akte van huwelijkse voorwaarden is mijn man rijk en heb ik niets. Ik was vierentwintig jaar toen ik dat tekende.' Advocaat: 'U was er zelf bij.' Vrouw: 'Mijn vader zei... Ik had wat antiek en schilderijen van thuis. Mijn vader vond dat ik die in de huwelijkse voorwaarden moest veilig stellen. Bovendien had ik een kleine bv. Maar die is niets meer waard. Moet er zo'n verschil zijn omdat ik op mijn vierentwintigste tekende?' Advocaat: 'U was meerderjarig en handelingsbekwaam. En u bent jurist.' Vrouw: 'Ik heb een paar colleges familierecht gevolgd. Dan leer je dit niet.' De vrouw heeft tijdens haar huwelijk rijk geleefd, heeft nu een aardige baan, maar toch...

Man, vijftig: 'Maar als mijn vrouw met een vriend wegloopt, dan hoef ik toch geen alimentatie te betalen?' Advocaat: 'Wel als uw vrouw niet met hem samenleeft.' Man: 'Maar dat is toch geen recht?'

De advocaat legt de wet geduldig uit, maar het rechtsgevoel van de man verandert niet. Hij zoekt zijn heil in de verre toekomst. Man: 'Als ik vijftenzestig ben, heb ik in ieder geval mijn pensioen.' Advocaat: 'Nee, uw ouderdompensioen moet u met uw vrouw delen, dat wil sinds de Wet Verevening Pensioenen van 1 mei 1995 zeggen: over het aantal jaren dat u gehuwd was.' De man werd emotioneel en terwijl de advocaat iets zei van 'gezamenlijke inspanning', dacht de man aan zelfmoord, emigreren of hoe dan ook het door hem als onrechtvaardig ervaren rechtssysteem te ontvluchten, tot het langzaam tot hem doordrong wat het wettelijk huwelijk inhoudt. En dat het ook iets kan inhouden wat men van tevoren niet weet.

Soms komt men het bij scheiden nog niet te weten, maar pas later. Bij de Wet Verevening Pensioenen van 1995 wordt een onbekend groot aantal vóór 1981 gescheiden paren belast met pensioenverdeling achteraf. Men weet bij het huwelijk niet wat men tekent, maar men kan ook niet weten wat men tekent. Een deel van de onzekerheden ligt verborgen in het leven zelf, maar een groot aantal rechtsonzekerheden wordt veroorzaakt door de wetgever.

Natuurlijk kan men vóór het huwelijk alleen of met zijn beiden naar een goede notaris gaan, in ieder geval naar een familierechtelijke specialist. Deze zal met het paar hun financiële posities en hun eigendomsverhoudingen bespreken en juridische informatie geven. Dan kan het paar kiezen wat voor verdeling ze zullen maken, tijdens het huwelijk én voor het geval het huwelijk beëindigd wordt. Daarbij horen afspraken over de pensioenen. Bovendien worden toekomstige financiële ontwikkelingen besproken. Ook daarover kunnen de aanstaande huwenden een overeenkomst sluiten, de zogenaamde huwelijkse voorwaarden, die de notaris in een akte vastlegt.

Later, tijdens het huwelijk, kunnen partijen deze overeenkomst wijzigen, bijvoorbeeld als de financiële omstandigheden veranderen door aankoop of verkoop van een huis, door deelname aan een bv, door wijziging van de pensioenverhoudingen. Ook kan men tijdens het huwelijk wijzigingen aanbrengen, omdat de wet veran-

derd is, omdat men de eventuele beëindiging van het huwelijk beter wil regelen of om welke reden dan ook.

Voor het maken van deze overeenkomst geldt: het is veel beter zakelijke regelingen te treffen als men het samen goed maakt dan te wachten tot de verhouding is verschaald, ook al hoopt het paar natuurlijk dat dit laatste nooit zal gebeuren. Het is voor een zware financiële overeenkomst als het huwelijk, mede gezien de wijzigingen in de jurisprudentie van het huwelijksvermogensrecht en gezien de fiscale wetswijzigingen, de moeite waard eens in de vijf of tien jaar en bij vermogensrechtelijke veranderingen een in het familierecht gespecialiseerde notaris te raadplegen.

Voor de keuze van een notaris geldt hetzelfde als voor de keuze van een advocaat: er zijn notarissen die meer verstand van familierechtelijke kwesties hebben dan andere.

Terwijl het huwelijk als rechtsinstituut met steeds meer wetten wordt belast, zien we hoe het huwelijk als relatie steeds meer individualiseert. De mensen zouden moeten kunnen kiezen tussen een 'licht' of een 'zwaar' huwelijk. Het eerste heeft weinig dwingende rechtsgevolgen, het tweede vele, zoals ons wettelijk huwelijk nu.

1.5 Een toets vóór het huwelijk

Er wordt vaker lichtvaardig getrouwd dan lichtvaardig gescheiden. De tijd dat de familie een partner voor je koos, is in onze cultuur voorbij. De tijd dat de dominee en de pastoor verlovingscursussen gaven ook. Er ligt een witte plek op de kaart waar noch de ouders, noch de scholen iets aan doen: de partnerkeuze, de relatievorming, de aard van de te kiezen relatievorm en de daarbij passende juridische vormgeving. Bemiddeling bij echtscheiding is normaal, maar voor het aangaan van zo'n kleine honderdduizend huwelijken per jaar bestaat er nog geen bemiddeling, geen toets voor partnerkeuze of onafhankelijke wijze raad daarbij, zowel wat de relatie als de juridische vorm betreft. Zo'n toets kan paren bewuster doen omgaan met elkaar en moeilijkheden voorkomen, het kan de keuze van de relatievorm bevorderen: latrelatie of samenwonen, rolverdeling, kinderen krijgen, omgang met wederzijdse ouders, huwelijk sluiten of niet, keuze van huwelijksvoorwaarden. Er wordt door het huwelijk vaak te veel beslist zonder nadenken, zonder te weten dat men zoveel beslist.

Zo'n bewustwording vóór het samenleven of huwen neemt het avontuur niet weg uit de relatie, maar maakt het paar weerbaarder voor het avontuur. Wie daar nu om moet lachen, herinner ik eraan dat men ruim dertig jaar geleden ook moest lachen toen ik beweerde dat men via bemiddeling goed kon scheiden. Dat laatste lachen is voorbij. Samen scheiden is normaal.